

Zoë Spaaij

Korte kost

Zoë Spaaij (1995) is beginnend journalist / schrijver en behaalde bachelors in wijsbegeerte en kunstgeschiedenis aan de Universiteit Utrecht. Inmiddels doet ze een master in culturele studies aan de UvA. Ze liep stage bij het Museumtijdschrift, de Internationale School voor Wijsbegeerte en de Volkskrant, waarin 'Korte kost' eerder verscheen. VertaalVerhaal dankt deze krant voor de toestemming dit stuk hier te mogen herpubliceren.

Korte kost

Wies Brand, een 22-jarige student docent beeldende vorming, heeft deze zomer voor het eerst sinds lange tijd een boek gelezen, van het begin tot het eind. ‘Ik begon vaak aan een boek, maar omdat ik dyslectisch ben lukte het nooit om het uit te lezen.’ Als middelbare scholier las Wies de verplichte literaire werken nauwelijks. ‘De drempel om te gaan lezen werd steeds hoger, omdat het telkens niet lukte.’ Tijdens haar studie raadde een vriendin haar een boek van Uitgeverij Eenvoudig Communiceren aan. Deze uitgeverij publiceert hertalingen, boeken die vereenvoudigd worden voor lezers die moeite hebben met lezen. ‘Toen ik de hertaling van *Het Rosie Project* van Graeme Simsion las, had ik het binnen een dag uit. Dat gaf mij vertrouwen, ik kon gewoon een boek uitlezen.’

In Nederland hebben 2,5 miljoen volwassenen moeite met lezen en schrijven. Om de leeservaring voor deze groep plezieriger te maken begon Ralf Beekveldt van Eenvoudig Communiceren met het uitgeven van Nederlandse romans in makkelijke taal. Dat wil zeggen: kortere enkelvoudige zinnen, duidelijke en eenvoudige woorden voor mensen met een beperkte woordenschat. Beekveldt: ‘Een hertaling is eigenlijk een soort navertelling van een verhaal, het is een uitgekledede versie van het origineel.’

Inmiddels bestaat de uitgeverij 25 jaar en is het publiek flink uitgedijd. De boeken worden inmiddels ook gelezen door mensen die Nederlands willen leren lezen, zoals de 25-jarige Iraanse Shahab Albonaser, die sinds vierenhalf jaar in Nederland woont en door middel van zelfstudie de taal probeert te leren. ‘Ik was soms wel maanden bezig met een boek, omdat ik steeds alle woorden moest opzoeken. Daardoor werd ik heel onzeker, ik had het idee dat ik geen Nederlands kon.’ De hertaling van *De kleine prins* gaf hem meer zelfvertrouwen: hij las het boek binnen twee dagen uit. ‘Ik kon eindelijk echt in het verhaal duiken, omdat ik bijna alle woorden snapte.’

Marian Hoefnagel, tienerboekenschrijver en docent Nederlands aan het Orion College Zuidoost in Amsterdam, is hertaler van het eerste uur. Zij bewerkte voor Uitgeverij Eenvoudig Communiceren *Max Havelaar* tot een leesbare versie voor laaggeletterden.

‘Ik kon geen boek vinden dat mijn leerlingen op het speciaal voortgezet onderwijs leuk vonden; voor hen zijn literaire romans vaak te moeilijk. Zo ben ik begonnen met het hertalen van *Max Havelaar*. Ik wil mijn leerlingen met mijn hertalingen vooral stimuleren de oorspronkelijke boeken te lezen. Bij sommigen is dat gelukt.’

De hertaling van *Max Havelaar* leidt tot soms grote verschillen in de tekst. Multatuli opent het boek als volgt: ‘Ik ben makelaar in koffi, en woon op de Lauriergracht No 37. Het is mijn gewoonte niet, romans te schrijven, of zulke dingen, en het heeft dan ook lang geduurd, voor ik er toe overging een paar riem papier extra te bestellen, en het werk aan te vangen, dat gij, lieve lezer, zoëven in de hand hebt genomen, en dat ge lezen moet als ge makelaar in koffie zijt, of als ge wat anders zijt.’

Hoefnagel maakte hiervan: 'Ik ben handelaar in koffie, en woon op de Lauriergracht, nummer 37. Ik heb nog nooit een boek geschreven, maar nu heb ik dat wel gedaan. U moet dit boek zeker lezen als u handelaar in koffie bent. Maar ook als u iets anders bent, moet u dit boek lezen.'

Ook hertaler Jet Doedel wilde haar leerlingen op het speciaal voortgezet onderwijs meer literatuur laten lezen. Zij kwam er tijdens het hertalen achter dat hoe beter een boek is, hoe lastiger het is om de zinnen te versimpelen. 'Een goed literair boek heeft veel open plekken, er is ruimte voor interpretatie. Elke zin en elk woord zit goed in elkaar. Dat maakt het moeilijk om de taal te vereenvoudigen.'

Doedel schraapt in haar hertaling vooral randzaken, zoals beeldspraak en metaforen of literaire verwijzingen. Wat ze nooit schraapt: 'Stukken die mij raken. Wanneer een stuk mij ontroert, laat ik het altijd erin, soms met versimpelde woorden.'

Naast taal kan ook de structuur problemen geven voor de hertaling. Een voorbeeld is *Lieve Céline* van Hanna Bervoets. '*Lieve Céline* is niet chronologisch, wat verwarrend is voor mensen die niet makkelijk lezen. Toen ik begon met hertalen, ging eerst de hele structuur overhoop. In het origineel zorgt de structuur juist voor spanningsopbouw en dit wilde ik wel behouden.' Het eindresultaat mag er zijn, volgens Doedels. 'Er zit nog steeds genoeg spanning in.'

De tijd waarin een roman geschreven is, levert ook vaak problemen op. Hoefnagel: 'Ik vertaal altijd in de onvoltooid tegenwoordige tijd. De tegenwoordige tijd is echt meer spreektaal en dus makkelijker voor mensen die moeite hebben met lezen.'

Hoefnagel is nu bezig met de hertaling van *Finse dagen*, de nieuwste roman van Herman Koch, waarin dit verschil in tijd naar voren komt. Zo schrijft Koch: 'Een paar weken later begon school weer. Leraren waren een en al meelevendheid. Ze vroegen of ik wel genoeg at, misschien was ik in de afgelopen maanden nog dunner geworden. Ze lieten hun blik over mijn kleren glijden en vroegen of ik die zelf moest wassen nu er geen vrouw meer in huis was. Voor even was ik niet die lastige leerling met de laagste cijfers van de hele klas, maar een jongen van 17 die geen moeder meer had.'

In de hertaling maakt Hoefnagel ervan: 'Een paar weken na haar dood begint de school weer. Leraren zijn aardig, vragen of ik wel genoeg eet. Even ben ik niet die lastige leerling met de laagste cijfers van de klas. Ik ben een jongen van 17 die geen moeder meer heeft.'

Voor Hoefnagel is dit niet de eerste keer dat zij Kochs werk onder handen neemt: eerder hertaalde ze *Het diner* en *Zomerhuis met zwembad*. Maar *Finse dagen* vormt een uitdaging. 'Vanwege het autobiografische heb ik *Finse dagen* fragmentarisch opgezet, het is net een dagboek met allemaal korte kleine stukjes. Het is vooral geschikt voor lezers met al een redelijke woordenschat.' Het origineel heeft daarnaast een behoorlijke omvang en een hertaling mag idealiter maar ongeveer 60 pagina's bevatten. Hoefnagel: 'Ik schrap dus vooral heel veel. En om het makkelijker leesbaar te maken, probeer ik er meer spanning in te brengen. De typografie is ook

belangrijk: je wilt geen volgeschreven bladzijde, dus daarom staan er veel witregels in hertalingen.’

Hoe is het voor schrijvers om een hertaling van hun werk te lezen? Aanvankelijk klikte het nog niet direct tussen Ronald Giphart en de hertaling. ‘De hertaling bevat heel eenvoudige zinnen en daardoor is de taal rigoureuus veranderd.’ Dit erkent ook zijn hertaler Frans van Duijn. ‘Ik moest veel van Gipharts zelfbedachte woorden en woordspelingen schrappen. Soms voelde ik me daarover bezwaard, want ik waardeer zijn boeken zeer.’

Uit Ik omhels je met duizend armen:

Lotti keek ons tevreden aan, zonder een spoor van angst of twijfel. Het was een van de intiemste momenten van mijn leven. Phileine & ik streelden haar haren en zeiden dat ze het goed had gedaan, dat ze een goed leven had gehad, dat ze veel vrienden had gekend, dat ze een mensch was geweest, dat we van haar hielden, dat we haar kleinkinderen over haar zouden vertellen.

‘Je was een perfecte moeder,’ zei Phileine zacht, haar gezicht vlak bij dat van Lotti.

Ik beaamde dat.

‘Je was de beste moeder denkbaar.’

Na een minuut of vijf sloot ze haar ogen. Ik zocht Dimitri, die me geruststellend toeknikte. Een minuut later opende Lotti haar ogen weer en keek ze ons nog eenmaal helder en vriendelijk aan. Ze knipperde twee keer duidelijk, alsof ze afscheid nam en daarna viel ze definitief in slaap.

Een halfuur later was ze dood.

De hertaling van deze sterfscène:

Lotti keek ons tevreden aan.

Er was geen spoor van angst of twijfel.

‘Je was een perfecte moeder,’ zei Phileine zacht.

‘Je was de allerbeste moeder,’ zei ik.

Na vijf minuten sloot mijn moeder haar ogen.

Een minuut later opende zij haar ogen weer.

Ze keek ons nog één keer helder en vriendelijk aan.

Toen knipperde Lotti met haar ogen.

Alsof ze afscheid nam.

Daarna viel ze in slaap.

Een halfuur later was moeder dood.

Toen Giphart de hertaalde scène voorlas aan een publiek met laaggeletterden, werd hij geraakt. ‘Emoties komen in de hertaling veel meer naar voren, juist omdat de zinnen veel korter zijn. Zeker wanneer je het voorleest, is de hertaling sterker voor zo’n sterfscène.’

Giphart kan het hertalen en het lezen van die hertaling iedere schrijver aanraden. ‘Een hertaling is geen concurrentie voor je eigen verhaal. Het is eigenlijk een andere kunstvorm, net als een film.’

Hij heeft ook de ervaring dat de hertaling een opstap kan zijn en lezers die normaal gesproken geen literatuur lezen, dit toch gaan doen. ‘Er zou eigenlijk een literaire prijs moeten komen voor hertalingen.’